

ATATÜRK, FRANSA-PICARDIE MANEVRALARINDA (12 Eylül-12 Ekim 1910)

MEHMET ÖNDER*

1910 yılına doğru Avrupa'nın süper devletleri, çıkarları açısından, tam bir bloklaşma içindeydiler. Silah sanayiinin giderek ilerlemesi, her gün yeni yeni silahların icat edilmesiyle, devletler bu bloklaşmayı zorunlu görüyor, aralarında güç dengeleri oluşturmak için büyük çabalar harcıyorlardı. Almanya, kendini Avrupa'nın en güçlü imparatorluğu olarak biliyor, disiplinli kara ordusunu yenilmez sayıyordu. Şimdi bütün ağırlığını donanmaya vermişti. Fransa, 1871 yılındaki Almanya'ya karşı yenilgisini, hele Alsacelorraine'in büyük bir parçasının Almanya'nın eline geçmesini asla unutamıyordu. Almanya'ya harp tazminatı borçlarını ödedikten sonra, modern silahlarla donatılmış bir ordu kurdu. Özellikle uçak sanayiini geliştirerek uçağın bir silah olarak kullanılmasını hedefledi. Savaş uçaklarından güçlü filo meydana getirdi. Almanya'ya karşı Ruslarla ittifak içine giren Fransa, şimdi de İngilizlerle anlaşmaya bakıyordu. İngilizlerse, sömürgecilige dayalı geleneksel politikasını sürdürmekten yana, bu güç dengeleri içinde yerini alıyor, İtalya, Kuzey Afrika'daki Libya topraklarını göz dikiyordu. Avrupa'nın bu karmaşık politik arenasında Osmanlılar, İmparatorluğun Orta-Doğu ve Avrupa'daki topraklarını korumaktan başka hiçbir şey düşünmüyordu. İkinci Meşrutiyetin ilanında söz sahibi olan ordu, özellikle ordunun genç subayları politikanın içindeydi, devleti onlar yönetiyorlardı.

1910 yılı baharında Almanlar Rhain kıyılarında büyük bir askerî manevra düzenleyerek ne denli güçlü olduklarını dünyaya göstermişlerdi. Bu manevra, Avrupa'da Almanlara karşı güç dengesi oluşturmaya çalışan Fransa'nın hiç de hoşuna gitmemişti. Hemen bir manevra hazırlığına girdiler. Bu manevra ile hem Almanlara cevap vermek, hem de onlardan daha güçlü olduklarını göstermek istiyorlardı. Manevra alanı olarak Kuzey Fransa'daki Picardie ili bölgesi seçilmişti. Bu bölge hem Almanlara, hem de İngilizlere komşuydu. Manevra, 17-21 Eylül 1910 tarihlerinde 4 gün sürecek,

* Dr., Atatürk Kültür Merkezi Asli Üyesi.

manevraya Avrupa devletlerinin özellikle askerî kanadından gözlemciler davet olunacaktı.

O günlerde Avrupa'nın iki süper devletinde, her ikisi de binbaşı iki genç askerî ataşe görev yapıyordu. Binbaşı Enver Berlin'de, Binbaşı Fethi (Okyar) Paris'te askerî ataşe olarak bulunuyorlardı. Her ikisinin de yakından tanıdığı, Harbiye'den beri arkadaşları olan Kolağası (ön yüzbaşı) Mustafa Kemal (Atatürk) ise Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşanın Genel Kurmay Karargahında görevliydi. 1910 yılı Mayıs ayında Arnavutluk isyanını basturmak üzere Arnavutluk'a bizzat giden Mahmud Şevket Paşanın yanında bulunmuş, orada başarılı hizmetler vermişti. Arnavutluk seferinden sonra Selanik'te bulunan 3. Ordu Subay Talimhahı Komutanlığına atanan Kolağası Mustafa Kemal, Binbaşı Fethi (Okyar)'la sık sık mektuplaşmakta, mektuplarında memleketin durumu üzerinde açık seçik kritikler yapmaktadır.

Fransız Dışişleri Bakanlığı, 17-21 Eylül 1910 tarihleri arasında Picardie'de bir manevra düzenlendiğini, bu manevralara Osmanlı devletinden bir generalle üç subayın davetli olduğunu Paris'teki Osmanlı Büyükelçiliğine bildirmişti. Paris'te Büyükelçi Rifat Paşa idi. Paşa Askerî Ataşe Fethi (Okyar) Beye davet notasını havale etmişti.

Fethi (Okyar), manevralara kendisi ile birlikte Mustafa Kemal (Atatürk)'ün de katılmasını istiyordu. Durumu bizzat Mahmud Şevket Paşaya yazdı. Alınan cevapta Üçüncü Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa başkanlığında Paris Askerî Ataşesi Fethi (Okyar), Binbaşı Selahaddin ve Kolağası Mustafa Kemal'in Osmanlı devletini temsilen Picardie Manevraları'na katılmaları bildiriliyordu.¹

Ne var ki, Ali Rıza Paşa bu manevralara, sağlık nedenleri ile katılamamıştı. Heyete Fethi (Okyar)'ın başkanlık etmesi kararlaştırıldı. Mustafa Kemal ve Selahaddin Bey, manevralara katılmak üzere 10 Eylül 1910 günü, Orient Ekspresi ile Selanik'ten Paris'e hareket ettiler.

Trenle ve sivil kıyafetle yapılan bu seyahat sırasında Atatürk'ün fesle ilgili bir anısı var ki, bunu Atatürk dostlarına sık sık anlatmıştır. Bu anıyı Atatürk'ün ağzından dinleyelim:²

¹ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, (yayına hazırlayan: Cemal Kutay), Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s. 129-131.

² Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı*, TTK Yayını, Ankara 1980, s. 21,22.

"1910'da Fransa'da büyük bir manevra yapılacaktı. Bu manevra Picardie Manevraları diye anılır. Bu manevralara hükümet benimle Binbaşı Selahaddin Beyi göndermeye karar vermişti. Paris Ataşemiliterimiz Fethi Bey heyete başkanlık edecekti. Selahattin Beyle Selanik'ten trenle yola çıktık, Sırp hududunu geçtikten sonra ben valizimi indirdim, başımdaki fesi valize koyarak İstanbul'da Tiring Mağazası'ndan aldığımız kasketi başıma geçirdim. Selahaddin Bey çok mutassıp bir arkadaştı. 'Ne yapıyorsun' dedi. 'Biz saye-i şahanede birinci mevki ile seyahat ediyor ve devleti temsil ediyoruz. Osmanlılığımız, Müslümanlığımız belli olmalıdır.' Ben cevap verdim. Canım Selahaddin Bey artık hududu geçtik. Sivil kıyafetle yolculuk ediyoruz. Herkesin bizi tanınmasında ne fayda var? dedim. Selahaddin Bey suratını astı. Uzun zaman benimle konuşmadı.

"Trenimiz bir Sırp istasyonunda durmuştu. Selahaddin Bey pencereyi açtı. Elindeki tepside sandviç satan bir Sırp çocuğunu çağırdı. Sandviç alacaktı. Fakat sandviçlerin içinde domuz eti olmaması lazımdı. Onun için sandviçleri birer birer alıyor, kokluyor ve tekrar tepsiye koyuyordu. Bu seçme uzun sürdü. Tepsiyi eliyle başının üstünde tutan çocuk yorulmuştu. Tepsiyi indirdi ve karşısındaki fesli Selahaddin Beye "tuh Türk" dedi uzaklaştı. Selahaddin Bey onurlu bir adamdı. Dernal başını içeri çekti. Pencereyi kapattı. Trenimiz tekrar yola düzöldüğü zaman Selahaddin Beyin ağır ağır yerinden kalktığını, valizini indirerek kasketini çıkardığını ve fesi valize koyarak kasketi giydiğini gördüm. 'Ne o Selahaddin Bey?' dedim. 'Şimdi zamanı geldi' cevabını verdi."

Atatürk, gerek Paris'e giden tren yolculuğunda gerekse Paris'te bulunduğu günlerde bir Avrupalı gibi giyinmişti. Koyu renk kalın bir kumaştan yelekli kostümü, dik yakalı beyaz gömleği ve çizgili kravatı, başında siyah şapkası, elinde bastonu ile onu bir Avrupalıdan ayırmak gücü. 29 yaşında o devrin Batı'da da modası olan uçları yukarı kıvrık burma bıyıkları ile bu genç ve sarışın Osmanlı yüzbaşı, sivil giyiminde de sıktı. Atatürk, resmî olsun, sivil olsun her zaman giyimine dikkat eder, özellikle fes giymemeğe çaba gösterir, onun yerine kuzu derisinden kalpak giymeyi yeğlerdi.

Atatürk İstanbul'dan satın aldığı koyu yeşil takım elbisesi, dik yakalı beyaz gömleği, çizgili kravatı ve başına geçirdiği, kulaklarına kadar inen şapkasıyla Avrupalıya benzemeye çalışmıştı ama, elbise kendisine pek bol geliyordu. Nitekim, iki gün sonra Paris'e vardıkları zaman, kendilerini Paris Garı'nda karşılayan Fethi (Okyar), eski arkadaşı Mustafa Kemal'in bu kıyafet-

tine katıla katıla gülmüş, hemen ertesi gün bir mağazaya götürerek baştan aşağıya tam bir Avrupalı olarak yeniden donatmıştı. Atatürk bu yeni kostümü içinde pek şıktı Binbaşı Selahaddin Beyle birlikte arkadaşı Fethi Okyar'ın Büyükelçilikte ayırttığı odalarda kahyordu. Geldikleri gün, Büyükelçi Rifat Paşayı makamında ziyaret ettiler.³

Manevralar 17 Eylülde başlayacaktı. Daha 4 gün vardı. O güne kadar Paris'i gezmeyi planladılar ve gezdiler. 16 Eylülde üçü birlikte, trenle Picardie'ye hareket ettiler. Picardie'de Fransız askerî karargahında kendileri için ayrılan odalara yerleştiler. Arupa'nın tüm devletlerinin temsil edildiği manevralara sivil ve asker 60-70 delege katılmıştı. Konuklar, Fransız mutfağının en güzel yemekleri ve içkileriyle ağırlanıyordu.

Ertesi günü, 17 Eylül 1910'da manevralar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Fransız Orduları Baş Komutanı ve Mareşal olan General F. Foch'un komutasında başladı. Önce gösterişli bir geçit töreni yapıldı. daha yeni fabrikadan çıkmış, pırıl pırıl Fransız ağır topları geçerken uçaklar alçak uçuşlar ve akrobatik gösterilerle geçit törenine heyecan veriyorlardı.⁴

Daha sonra, yüksek rütbeli bir Fransız subayı, gözlemci konuklara harita üzerinde mavrayı yapacak birlikler hakkında bilgi verdi. Manevraların daha çok Almanlara dönük bir strateji içinde planlandığı hemen anlaşılıyordu.

Picardie Manevralarının ikinci günü, manevra alanı üzerinde alçaktan uçan iki uçak çarpıştı. Pilotları öldü. Çarpışmada parçalanan uçaklardan biri Atatürk'ün hemen az ötesine düşmüştü. Atatürk sekiz on metre daha ileri hatlarda bulunsaydı feci bir kazaya kurban gidebilirdi. Bu olay, Türk heyetini de yabancı gözlemcileri de fazlasıyla üzdü. Atatürk'e geçmiş olsun dediler.⁵

Picardie Manevraları yapılırken gözlemciler fikirlerini de açıkca söylüyor, hareketi kritik ediyorlardı. Atatürk de manevranın kurmay heyetindeki, bir Fransız albaya fikirlerini açık açık söylemiş, harekatta gözden kaçan zayıf noktaları belirtmişti. Onun bu eleştirileri General Foch'a kadar ulaştırılmış olmalı ki, manevranın son günü akşamı verilen bir ziyafete binbaşidan aşağı

³ Lord Kinross, *Atatürk*, İstanbul 1972, s. 79.

⁴ *Revue Illusration*, No: 3525, 68 année, Paris, Septembre, 1910 (derginin Picardie Manevraları Özel Sayısı).

⁵ Atatürk'ün bir sohbet sırasında anlattığı bu olaydan bahsedenler vardır. Bk. Celal Erikan, *Komutan Atatürk*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1972, s. 94.

rütbeliler çağrılmadığı halde, Mustafa Kemal özel olarak çağrılmış, General Foch'la tanışırılmıştı.⁶

Manevraların son ve üçüncü günü (21 Eylül 1910), Fransız ordusu kara ve hava kuvvetleri ile birlikte 2 saat süren bir geçit resmi daha yaptı. Hemen bütün gözlemciler Fransa'nın askerî gücünde fikir birliği içindeydiler. Atatürk, manevra alanından ayrılırken, Fethi (Okyar)'ye şunları söylüyordu:⁷

-Bu kadar hazırlık ve kuvvet sulh için yapılmaz. Bunun arkasından harp gelir. Bizler aklımızı başımıza toplamalıyız. Çıkacak bir harp, bütün dünyayı ateşe verebilir ve biz bu harbin dışında kalamayız.

Fethi Bey, Binbaşı Selahaddin ve Kolağası Mustafa Kemal Beyler, ertesi gün (22 Eylül 1910), Paris'e döndüler. İki gün içinde Harbiye Nezaretine gönderilecek raporu hazırladılar. Fethi (Okyar) daha sonra yayınlanan anılarında şöyle diyordu:⁸

(Paris'e dönünce, Harbiye Nezaretine gönderilecek raporu beraberce hazırladık ve bu kanaatimizi açıkça bildirdik. Ülkemiz için bulutları beliren bir dünya savaşından önce düşünülmesi gereken başka buhranlar, anlaşmazlıklar, için için kaynayan bunalımlar vardı. Bunları adlandıramıyor, fakat daha çok ülke dışında olunca hissediyorduk.)

Rapor tamamlanıp imzalandıktan sonra, Binbaşı Selahaddin Bey, Selanik'e görevine döndü. Fethi Okyar ve Atatürk, bu fırsattan faydalanarak Paris çevresindeki bazı silah fabrikalarını gezdiler. Bunlar arasında Paris yakınlarındaki Saint Chamrod Fabrikası da vardı. Atatürk, Fethi Okyar ve yabancı bazı askerî delegelerle birlikte 28 Eylül 1910 günü bu fabrikayı ziyaretlerinde, burada yayınladığımız grup fotoğrafını çektiler. Fabrikanın albümüne giren bu fotoğrafı, Paris (Creusate Loire Sanayi Kurumu Mekanik Bölümü M.G. Delort, fabrika albümünden alarak 1 Temmuz 1986 günü bir mektupla Ankara Türk İdareciler Derneği'ne gönderdi. Fotoğraf ilk kez, derneğin yayınlamakta olduğu (İdarecinin Sesi) Dergisi kapağında (sayı: 48 Kasım 1994) yayınlandı.⁹

⁶ Uluğ İğdemir, *a.g.e.*, s. 22; Celal Erikan, *a.g.e.*, s. 96.

⁷ Fethi Okyar, *a.g.e.* s. 127.

⁸ Fethi Okyar, *a.g.e.* s. 127.

⁹ *İdarecinin Sesi Dergisi*, sayı 48, Kasım 1994. Dergide M. Detor'un da mektubu yer almaktadır.

Daha sonra Fethi (Okyar)'ın anılarında belirtildiği gibi, bir daha bu fırsatı yakalayamayız, bir daha göremeyiz düşüncesiyle İsviçre, Hollanda ve Belçika devletlerini içine alan ve 14 gün süren bir gezi yaptılar. Ne yazık ki, bu gezi sırasında hangi şehirlere gittikleri, nereleri ziyaret ettikleri hakkında fazla bilgi sahibi değiliz.

Gezinin 15. günü (10 Ekim 1910) Atatürk sevgili arkadaşına veda ederek Paris'ten Selanik'e döndü.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Atatürk'ün yaşamında, Fransa ile birlikte 14 günlük İsviçre, Hollanda ve Belçika gezisi, ona Avrupa'nın genel durumu ve uygarlık alanında ulaştığı ilerlemeleri yerinde görme bakımından önemli bir yer alır. Özellikle, Picardie Manevraları onu çok etkilemiş, savaş silahlarındaki akıl almaz yeniliklerin bir dünya savaşı habercisi olduğu kanısına vardırılmıştır. Böyle bir savaş, Osmanlı devletini de ister istemez harbe sokacaktır. O halde şimdiden hazırlıklı olmak lazımdır. Hem de hiç zaman yitirmeden.

Selanik'e tekrar geldiği ve görevi başına döndüğü gün bu düşüncelerin etkisi altındaydı.

Zaman, onun ne kadar haklı olduğunu ortaya koyacaktı.

Resim 1 - Atatürk, 28 Eylül 1910 günü, Fransa, Picardie Manevralarında yabancı delegelerle (Atatürk, soldan üçüncü).

Resim 2 - Atatürk, 28 Eylül 1910 günü Picardie Manevralarında yabancı delegelerle bir topu incelerken.

Resim 3 - Atatürk (Yüzbaşı Mustafa Kemal) 28 Eylül 1910 günü Fransa-Picardie'de yabancı delegelerle.

Resim 4 - Atatürk, Binbaşı Selahaddin Bey ve Binbaşı Fethi (Okyar)'la Fransa Picardie Manevralarında (28.9.1910).

Resim 5 - Atatürk, 28 Eylül 1910 günü Fransa Picardie Manevralarında yabancı delegelerle (ikinci sıranın sol başında).

Resim 6 - Atatürk, Makedonya'da III. Ordunun Kurmay tatbikatında (28 Haziran 1910).

